

БУТИНЕЦЬ

Тетяна Анатоліївна

Тези виступу

д.е.н., професор кафедри
економіко-правових дисциплін
НАВС України

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

1. Проблема тіньової економіки вважається одним із основних глобальних ризиків світової економіки. З приводу чого офіційно було заявлено на Всесвітньому економічному форумі в 2011 році. Серед основних причин збільшення тіньової економіки було названо постійне розширення світових комунікацій, економічну нерівність та неспроможність глобального управління і контролю.

Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) серед головних чинників тінізації економіки визначила тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП) нелегальний ринок праці має значне поширення в країнах, що розвиваються. Нелегальний сектор праці в різних галузях досягає понад 30% ВВП.

За висновками фахівців тінізації фінансових відносин сприяє глобалізація фінансових систем, розвиток Міжнародних банківських мереж і поширення електронних торговельних операцій. Як наслідок створюються сприятливі умови для маніпулювання фінансовими інструментами. З метою ухилення від оподаткування та відмивання брудних грошей, в тому числі шляхом трансфертного ціноутворення¹

2. За різними джерелами обсяги тіньової економіки в Україні фіксуються на рівні від 30 до 50% ВВП. За рахунками мінекономрозвитку у 2016 р. рівень тіньової економіки склав 35% від офіційного ВВП. Розрахунок рівня тіньової економіки було проведено у відповідності з Методичними рекомендаціями розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Мінекономіки від 18.12.2009 № 123.

В наведених методичних рекомендаціях розрахунок рівня тіньової економіки базується на чотирьох методах: метод збитковості підприємств, монетарний метод, метод витрат населення – роздрібний товарооборот, електричний метод. З приводу ефективності цих методів серед фахівців ведеться дискусія.

Окремі автори відмічають, що зменшення рівня тіньової економіки в офіційних розрахунках зумовлено переважно неможливістю повноцінного ведення бізнесу.

Національний інститут стратегічних досліджень серед основних причин високого рівня тінізації національної економіки називає недостатньо ефективне регулювання підприємницької діяльності, що проявляється в низькому рівні захисту прав власності, значному державному втручанні, низькій довірі до правоохоронних і судових органів.

За розрахунками названого інституту рівень тінізації економіки України знаходиться в діапазоні від 30 до 40 % ВВП.

Натомість за розрахунками зарубіжних фахівців тонізація економіки України становить понад 50% ВВП.

3. Основними напрямками протидії тіньовій світовій економіці визначають:

- проведення національних аудитів економік країн;
- оцінку національних регуляторних систем;
- дослідження ринків праці;
- посилення електронного моніторингу за грошовими потоками;
- розширення контролю за офшорними операціями;
- вдосконалення норм, які регулюють фінансову діяльність;
- запровадження дієвого контролю за підробленими товарами.

Важлива роль відводиться системі протидії відмиванню «брудних» грошей. Координацію таких заходів здійснює Міжнародна група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів (FATF). У 1990 р. FATF розробила Сорок рекомендацій, які згодом доповнили Дев'ять спеціальних рекомендацій. Вони набули статусу міжнародних стандартів протидії відмиванню доходів.

4. Офіційні інституції та окремі фахівці пропонують досить різноманітні заходи щодо детінізації вітчизняної економіки.

4.1. Детінізацію ринку праці пропонують здійснювати шляхом збільшення втрат роботодавця та працівника від перебування в нелегальному стані в порівнянні з легальним сектором.

4.2. Детінізацію фінансових потоків в основному пов'язують з протидією обігу «технічних цінних паперів», які не забезпечені реальними активами. Окремою проблемою виділяють емісію та обіг фіктивних векселів.

Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» мінімальний обсяг статутного капіталу повинен становити: для дилерів – 500 тис. грн., для брокерів – 1 млн. грн., управління цінними паперами – 7 млн. грн.. Значна частина компаній після сплати статутного капіталу грошима спрямовують їх на придбання «технічних цінних паперів».

У такий спосіб формується статутний капітал страхових компаній.

«Технічні» цінні папери також використовуються для виведення грошових коштів за межі країни в офшорні зони. Вітчизняний суб'єкт продає нерезиденту за низькою ціною «технічні цінні папери».

¹ Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіз. док./ Т.А. Тищук, Ю.М. Харашвілі, О.В. Іванов, за заг. ред.. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011 – 96 с.

Потім їх викупувають за реальною ціною у того ж самого нерезидента.

«Технічні» цінні папери у вигляді векселів широко використовуються у фіктивних схемах страхування. У чинному законодавстві чітко не визначено правовий статус векселів та відсутні заборони щодо їх використання в страховій діяльності.

За даними ДФС у 10% страхових компаній взагалі відсутні страхові операції, а операції з векселями становлять майже 50% від загального обсягу операцій.

З приводу такого стану справ переважним чином вносять пропозиції загального плану щодо вжиття заходів по обмеженню обігу «технічних» цінних паперів з боку ДФС та регуляторів фінансових ринків.

4.3. За експертними оцінками річний обіг тіншового ринку землі в Україні сягає 800 млрд. грн., що у 60 разів перевищує надходження до бюджету від продажу та передачі в оренду землі.

Причини вбачаються в недосконалій системі обліку земель, відсутністю повноцінного державного земельного кадастру, корупційними складовими у процесах відведення земельних ділянок і забороні на продаж земель сільськогосподарського призначення.

Такого змісту оцінки тіншової економіки та пропозиції щодо зменшення її обсягів мають місце також з приводу інших тенденцій та окремих проявів.

5. В різноманітних рекомендаціях недостатньо приділяється уваги ролі бухгалтерського обліку в детінізації економіки. Наукових праць і методичних рекомендацій з цієї проблематики явно бракує. Переважним чином намагаються досліджувати наступні питання:

5.1. Відображення в системі бухгалтерського обліку майна шляхом визнання відповідних активів.

В ЦК і ГК України є чітке визначення майна. Натомість в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» об'єктом обліку окреслено діяльність підприємства. В Податковому кодексі України вживається термін активи. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку веде мову про відображення різних видів майна. Таким чином, в праві застосовують термін «майно», в економічній теорії – «ресурси», а в обліку – «актив».

Плутанина в термінології призводить до відсутності належної специфікації відносин власності, яка передбачає чітке закріплення прав та обов'язків власника. Зазначене дозволяє розмивати право власності в різних напрямках, позбавляти контролю, а також захисту.

Необхідно, щоб бухгалтерський облік стану та руху майна і результатів господарської діяльності забезпечував відповідність економічних показників нормам Цивільного, Господарського і Податкового кодексів України, а також іншим нормативним актам.

5.2. Гармонізації бухгалтерського обліку та системи національних рахунків (СНР)

Відомо, що управління економічними процесами на рівні держави здійснюється на основі національ-

них рахунків. Вони формуються органами статистики згідно рекомендацій організації з європейської економічної інтеграції в редакції 1993 р.. Система національних рахунків передбачає врахування тіншового сектору економіки.

Група непрямих методів ґрунтується на інформації СНР, яка в свою чергу базується на даних бухгалтерського обліку. Фахівці визнають, що між бухгалтерським обліком і СНР не існує належного взаємозв'язку. За наявності відмінностей між ними виникає необхідність наукової розробки методологічних підходів.

5.3. Посилення ролі бухгалтерського обліку щодо контролю по розрахунками з покупцями та замовниками.

Об'єктом таких операцій виступають зобов'язання та їх погашення в майбутньому. Проблемним є питання визнання їх правомірності, як на рівні держави, так і на рівні конкретного підприємства, яке функціонує в умовах правового нігілізму.

Список використаної літератури

1. Аналітичні та статистичні звіти за 2004-2013 рр. Державної фінансової інспекції України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної фінансової інспекції України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/category/96312>

2. Голов С.Ф. Примари гармонізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_1/stati/78.htm

3. Коваленко С.А. Методологічні основи легалізації тіншової економіки: автореф. дис. д-ра. екон. наук: 08.02.03 / НДЕІ Мінекономіки України/ С.А. Коваленко. – К. – 2000. – 25с.

4. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія і практика: Монографія. / І. Мазур. – К.: "Київський університет", 2006. – 239 с.

5. Мірошник В.В. «Актив» як бухгалтерська категорія в умовах постіндустріальної економіки / В.В. Мірошник // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – № 2 (56). – С. 134-139

6. Михеев В.Н. Права собственности в экономической структуре общества [Електронний ресурс] / В.Н. Михеев. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=14>

7. Тіншова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / Т.А. Тишук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 96 с

8. Україна. Всесвітній огляд динаміки економічної злочинності. Загроза кіберзлочинності [Електронний ресурс] // PricewaterhouseCoopers, 2011. – 16 с. – Режим доступу до журн.: http://www.pwc.com/ua/ru/pressroom/assets/GECS_2011_Report_Ukraine_v42_GC.pdf.

9. Шепеленко О.В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики: монографія / О.В. Шепеленко. – Донецк: МОН України. Донецкий нац. ун-т економіки и торговли имени М. Туган-Барановского, 2007. – 360 с

10. Шимов С.І. Майнові права в контексті сучасних концепцій права власності в цивільстиці // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 192-195.